

Platon'un Ruh Kuramı

DOI NO: 10.5578/JSS.6784

Mustafa Kaya¹

Özet

Bu çalışmada, Batı Felsefesinin en büyük düşünürlerinden biri olan Platon'un ruh hakkındaki görüşleri açıklanmaya çalışılmıştır. Platon'a göre ruh idealar dünyasından yeryüzüne inmiştir ve tanrısal bir kaynaktan çıkmıştır. Ruhun idealara yönelmiş akıl yönü, akla uyan irade yönü ve ona uyan içgüdüsel yönü olmak üzere üç yönü vardır. Akıl, iradenin de yardımıyla içgüdülerin zorlamasına karşı koymalı; insan, ruhun asıl yurduna dönmesi için gereğini yapmalıdır. Platon, ruhun ölümsüzlüğünü de, hatırlamaya, sonsuzluk bilgisine ve hayat idesine dayalı çeşitli metafizik kanıtlarla ispatlamaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ruh, Beden, İdea, Madde, Form

Plato's Theory of the Soul

Abstract

In this study which is one of the great thinkers of Western Philosophy of Plato tried to explain their views about the soul. According to Plato, the world of ideas of the soul and the divine source, the earth has decreased. Ideas oriented mental aspect of the soul, the mind will wake up wake her instinctual aspect of direction and three aspects to be. Intellect, will, with the help of instincts are put to the dictate of the human soul, should the need to return to the original homeland. Plato, in the immortality of the soul, remember, eternity based on the knowledge and life of various metaphysical sense and tried to prove by evidence.

Key Words: Soul, Body, Ideas, Matter, Form

Giriş

Platon, her şeyden önce Sokrates'in üzerine aldığı yüce ve onurlu görevi, onun bırakmak zorunda kalmış olduğu noktadan başlayarak üstlenmek, hocasının öğretisini pekiştirmek ve onu kaçınılmaz sorgu ve söylentilere karşı savunmak istemiştir. Bu nedenle ilk olarak Sokrates'in ruh

¹ Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Felsefe Bölümü. mustafakaya1976@gmail

hakkındaki görüşlerine kısaca değinerek Platon'un ruh görüşüne geçmeye çalışacağız.

Sokrates hayatının kusursuz bir yorumu olan bir etik teori geliştirmiştir. Onun yaşamı, yöntemi ve etik anlayışı birbirinden hiçbir şekilde ayrılmaz. Yani onun etik görüşü ve yöntemi de doğrudan doğruya yaşamından çıkar. Diğer taraftan o, Batı düşünce tarihinde ortaya konulmuş ilk etik görüştür. Biz burada Sokrates'in etik görüşünü açıklama girişimde bulunmayacağız. Sokrates etiğinin bizi ilgilendiren tarafı onun etiğinin en temel tezi ya da önermesinin, insanın en önemli faaliyetinin ruhuna özen göstermesi olduğu ve sorgulanmamış bir hayatın yaşanmaya değer olmayacağı tezidir.

Sokrates'in inancına göre, kişinin nasıl yaşaması gerektiği sorusu üzerinde düşünmemesi onun değersiz ve dolayısıyla mutsuz bir yaşam sürmesiyle eşanlamlıdır. Ve insanlar da, maalesef, bugün olduğu gibi, onun zamanında da bu soru üzerinde pek düşünmeden yaşarlar. Başka bir ifadeyle, "sorgulanmamış bir yaşam süren" insanların hayatı kendi ellerinde ya da kendi kontrollerinde değildir; onların denetimi dışarıdan gelmektedir. Bu ise, kişiyi mutsuzluğa götüreceği için bir felaketten başka hiçbir şey olamaz. Öyleyse insanın mutluluğunun kaynağı, değerlerin yeri insandır, insan olmak bakımından insandır, insanın yapısıdır, insan doğasıdır, özel olarak da "ruhsal olarak insan doğası"dır. Böylece Sokrates'in "Kendini Bil" önermesine verdiği büyük önem ortaya çıkar. Kendimize yani ruhumuza dönüp onu tanımaya, içindekileri anlamaya çalıştığımızda söz konusu ahlaki gerçeklerin, ahlaki doğruların orada olduğu görülecektir. Eğer onlar potansiyel olarak, üstü örtük bir şekilde oradaysalar onların oradaki varlığını görmek için insanların sadece kendilerine dönmeleri, kendilerini bilmeleri, kendilerini tanımaları yeterli olacaktır. Tabii onlar oradaysa, Sokrates'in insanlarla konuşması onları ruhlarında gizil olarak bulunan o ahlaki doğruları ortaya çıkartması mümkün olacaktır (Arslan, 2006: 122).

Sokrates hepimizin başka insanların da bulunduğu ve toplum değerlerinin hakim olduğu bir dünyaya dahil olduğumuzu söyler. İçine doğduğumuz ve içinde yaşadığımız sosyal hayat neyin doğru neyin yanlış, neyin iyi neyin kötü olduğuyla, yani ahlaklılıkla ilgili birtakım fikirleri insanlara aktarır. Kısacası, üyesi olduğumuz topluma ve bağlı olduğumuz kültüre göre yaşarız. İşte böyle bir yaşam, Sokrates'in "sorgulanmamış" dediği hayattır (Cevizci, 2001: 111).

Sokrates, insanın bir ruh ve bedenden meydana gelen bileşik bir varlık olduğunu, bunlardan gerçekten var olanın ruh olduğunu, bedenince ancak ruhun hizmetinde olup, tinsel değerlerin hayata geçirilmesinde bir araç olma görevi gördüğü sürece bir değere sahip bulunduğunu öne sürmekteydi. Bu açıdan bakıldığında onun ruhu (*psukhe*) Yunan dünyasında keşfeden filozof olduğu söylenebilir (Conford, 1965: 4).

Psukhe kavramı Antik Yunan'da biyolojik, hatta kısmen de dini anlamıyla Anaksimenes ve Pythagorasçılardan itibaren bilinmektedir.² Fakat Sokrates ona yepyeni bir anlam yükledi; onu bilinçli kişiliğin ve ahlaki karakterin bulunduğu yer olarak tanımlayarak, etiğin ve politikanın gerçek anlamda kurucusu oldu. Sokrates, kendisinden önce doğa filozoflarının canlılık ilkesi olarak tanımladıkları insan ruhunu, insani karakterin bulunduğu yer, insan mutluluğunun kendisine ve durumuna bağlı olduğu özsel unsur; kısacası, bilinçli ve ahlaki kişiliğin oturduğu yer olarak tarif eder (Cevizci, 2006: 47).

Ayrıca bedeninin insan varlığının birliği, ahenkli bütünlüğü için gerekli olmakla birlikte, özle olmadığı düşüncesine, elbette, bedenimizi değiştirmenin bizim elimizde olmadığı, insanların bu bakımdan kendilerine verilmiş olanla yetinmeleri gerektiği, oysa ruhumuzu geliştirmenin, ahlaki karakterimizi sınırsızca geliştirmenin bizim elimizde olduğu düşüncesini ekledi. Ona göre, insana düşen bedenle ruhun tek tek gerçek yerlerini bilmek, aralarındaki ilişkiyi doğru tesis etmek ve gerçek değerlerin kaynağı olarak ruha gereken özeni göstermek (Cevizci, 2006: 47).

Sokrates insanları ruhlarına özen göstermeleri konusunda ikna etme çabasında, onlara, erdemli bireysel eylemlere –adil, cesur, kibar vb. eylemler- önem vermekle yetinmeyip, bu eylemlerin gerisinde bulunan, adalet, cesaret ya da kibarlığın doğasını anlayabilmek ve tanımlayabilmek için elinden gelen her şeyi yapmaları gerektiğini göstermeye çalışmıştır. Ayrıca kişinin ruhuna özen göstermesinin yaşamını sorgulamasıyla mümkün olduğunu belirtmiştir. Onun bu tezleri eleştirilere sebep olmuştur.

Bu yeni görüşlere yöneltilen eleştirileri savunabilmek için Platon, ahlak felsefesi ve metafiziğini bir araya getirerek, Sokrates'ten farklı olarak ahlak alanındaki sorunlara olduğu kadar, gerçekliğin doğasına ilişkin sorunlara da yoğun bir ilgi göstermiştir.

1. Platon'un Ruh Anlayışı

Platon, hocasının söz konusu inancından aldığı destekle, ruhun özü itibariyle, şu gelip geçici dünyaya değil de, ebedi dünyaya bağlı olduğunu ortaya koyan Pythagorasçı öğretinin etkilerini taşıyan bir ruhçuluk

² Töz olarak havayı kabul eden Anaksimenes'i buna iten muhtemel neden, havayla ruh arasında gördüğü benzerlik olmuştur. Yunanca'da ruh anlamına gelen *psukhe* kelimesi aynı zamanda soluk, nefes, solunan hava anlamına gelmektedir. Benzeri bir durum Arapça'da ruh anlamına gelen *nefs*, ile soluk anlamına gelen *nefes* arasında da söz konusudur. Pythagorasçılar ise ruhun insanın gerçek özünü oluşturduğunu, bedenle ilişkiye girdiği zaman ise bu özün bozulduğu görüşünü ortaya atarlar. Bu görüş bütün Batı ve Doğu felsefelerinde ruh-beden ikiciliğini kabul edecek olan uzun ömürlüğü geleneğin başlangıcını oluşturmaktadır. (Arslan, 2006: 145)

anlayışından hareket ederek, ruhu gerçek bilgiye ulaşmanın temeli olarak ele alır ve ruh ile idealar arasındaki ilişkiyi mitos yardımıyla açıklar (Guthrie, 1999: 100).

Burnet (1968), Platon'un felsefesinde ruhun önemli bir yeri olduğunu ifade eder: "*Sokrates ruhun gerçekliği ve sonsuzluğu üzerinde duran ilk filozoftur; Platon ise ruhun gerçek ve sonsuz olduğuna inanmakla birlikte bu görüşün bilimsel ispatına da çalışmıştır*" (Burnet, 1968: 271).

Platon'un ruh konusundaki görüşlerinin odak noktası ruhun idealar alemiyle olan ilişkisidir. Platon, ruhun ezeli ve ebedi oluşunu idealar alemiyle kıyaslayarak ispatlamaya çalışır. Ona göre, ruhun idealar aleminden ayrılarak yeryüzüne gelmesi ve bir bedene yerleşmesi ise idealar aleminde son derece mutlu bir hayat süren insan ruhunun, oradan idrak edemediği nesnelere dünyasını duygular aracılığıyla daha yakından anlamak ve tanımak amacıyla bu aleme inmiş ve bedene konuk olmuştur.

Ruhun idealar aleminde yeryüzüne inişini nesnelere alemini yakından tanımak amacına bağlayan Platon, ruhun bedenle olan ilişkisini ise, ruhun bedenden önce bedenin de ruhtan sonra var olduğunu, Tanrı'nın ruhu vücuttan önce yaş ve erdem bakımından da ona üstün yarattığını belirtir. Çünkü o, Tanrı'nın, ruhu hükmetmek, emretmek için; vücudu da boyun eğmek için meydana getirdiğini, bedenin ruh için ancak bir araç, bir binek arabası olduğunu belirtir. Bununla beraber bedenin aktif ruh kuvvetlerinin serbestçe gelişmesini engellediğini, ezeli ve ebedi olan ruhun geçici olan bedenle birleşmesi de geçici olduğundan, ruhun bedenin ölümünden sonra da, başka bir dünyada yaşamasına devam edeceğini belirtir (Paksüt, 1982: 452).

Platon bu sürekliliği açıklarken de ruhun kendi kendine hareket eden oluşunun, kendi kendine hareket eden bir şeyin de başlangıçsız oluşunun ve sonsuz olmak zorunluluğunda bulunmasının ruhun bu sürekliliğine kanıt olduğunu belirtir. Çünkü hareketin kaynağı olan ruh ezeli ve ebedi olmak zorundadır.

Ruhun gıdaları olan idealar gökyüzünün üstünde bulunurlar. Gökyüzünde yukarıya doğru bir açıklık vardır ve bu açıklıktan geçen ruhlar ideaları görürler. Tanrıların ve insanların ruhları, iki at tarafından çekilen ve bir arabacısı bulunan kanatlı arabalara benzerler. Tanrıların atlarının her ikisinin de iyi olmasına karşılık, insan ruhlarının atlarından beyaz olan iyi, yağız olan kötüdür. Bu yüzden, tanrısal ruhlar ideaları sürekli seyrederek; oysa insani ruhlar onları belli aralıklarla ve yarım yamalak görebilirler. Üstelik arabayı hep aşağılara sürüklemeye çalışan ve arabacının ideaları iyi görmesini engelleyen kötü at, çırpınışları sonucunda arabanın kanatlarını yitirmesine neden olur. kanatlarını yitiren ruh, yeryüzüne düşer ve bir

bedenin içine girer. Bu, doğuştan, ya da ruh ile bedenden kurulu ve “ölümlü” denen insanın oluşudur.

Doğuş unutkanlığı da birlikte getirir. Fakat kesin bir unutmaya konu olmamasından, ruh dünyada ideaların bozuk kopyalarını görünce anımsamaya başlar. Anımsama (*anamnesis*) bilme sürecinin başlangıcıdır. Ruhta doğru tasavvurlar, önce, bilinçsiz bir halde bulunurlar; bunlar, ilkin, bir rüya gibi kımıldanırlar; uygun sorular ve araştırmalarla sonunda aydınlık bir bilgi haline gelirler. Buna göre, öğrenmek, eskiden bilinen bir şeyi hatırlamaktan, anımsamaktan başka bir şey değildir. (Platon, Menon 81 c-d) Platon bu düşünce ile felsefenin ikin ana görüşü olan, ruhta bilinçsiz bir halde bulunan doğuştan tasavvurların olduğu görüşü ile doğru sanı ile bilgi (*episteme*) arasındaki karşıtlığı çözmüştür. Doğru sanı sallantılı ve süreksizdir, bilgi ise bir temele, bir nedene bağlanmakla, sağlam ve sürekli olur (Gökberk, 1998: 57).

Platon, anımsama öğretisinin değerini kanıtlamak için, *Menon*'da bir köleye güç bir geometri problemi çözdürtür. Bir kişinin bilmediğini sandığı bir şeyi bilmesi, onun bir şeyin bilgisine daha önceden sahip olması demektir. Bu öğreti, mitolojik öğelerden soyutlandığında daha kolay anlaşılabilir. Anımsama öğretisinin gerçekte ortaya koyduğu düşünce, insan zihninin, deneye bağımlı kalmaksızın ve hemen hemen kalıtsal olarak, öğrenmenin bütün koşullarına kendiliğinden sahip olmasıdır. Anımsama, Sokrates'in “Kendini Bil!” ilkesinin epistemolojik anlatımıdır.

Fakat anımsama Platon'un bilgi kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, bunun bilgiye yükselişte bir ara aşamayı temsil ettiği ve kesinlikle *noesis* durumunu içermediği anlaşılır. Ruhun bu dünyada gördüklerinden anımsadıkları, ancak ideaların soluk ve zayıf tasarımlarıdır. Bilim bunların üzerine kurulamaz. Gerçek bilgi, ideaların sallantılı tasarımlarının değil, ideaların kendilerinin bilgisidir ve nesnel evreninde değil, idealar evreninde elde edilir. Bununla birlikte, anımsamanın bütünüyle hor görüldüğü sanılmalıdır. Çünkü ruh ölümsüz olduğu ve anımsayabildiği içindir ki, insan ideaların var olduğunu bilip bunlara ulaşmaya çalışır ve diyalektik ile idealar evrenine yükselir (Ağaoğulları, 1989: 147).

Bu yükselişi gerçekleştiren yine ruhtur. Bunun nasıl olduğunu da ruhun tanımından hareketle açıklamak mümkündür. Platon ruhu, “doğası ve özü bakımından bir hareket ilkesi” olarak almaktadır. Çeşitli diyaloglarında ruhu “kendiliğinden hareket ilkesi” olarak tanımlamaktadır. Platon evrendeki varlıkları canlı ve cansız olarak ikiye ayırmaktadır. Canlı varlıkları cansız varlıklardan iradi hareketleri ile ayırırlar. İradi hareketlerin kaynağı, ilkesi ise ruhtur (Arslan, 2006: 362-363).

Platon hareketle her türlü değişmeyi kastetmektedir. Bu bağlamda olmak üzere örneğin arzu etmek, öfke duymak, üzülme, hatırlamak,

düşünmek de birer harekettir (Platon, Yasalar: 897 a). Ayrıca Platon bugün bizim cansız olarak kabul ettiğimiz varlıkları da canlı olarak kabul etmektedir. Bu anlamda bütün gök cisimleri canlıdır. Aynı zamanda onların akılları da vardır. O halde onların ruhları da vardır. Aynı şekilde Platon evreninde canlı, akıllı ve ruh sahibi olduğuna inanır ve bu ruha “alem ruhu” adını verir. Sonuç olarak ruh, Platon’a göre özü itibarıyla değişim ve dönüşümün kendiliğinden hareketin, kendi kendine hareket eden varlığın bu hareketinin ilkesidir (Platon, Yasalar: 892 a- 896a). Ruh demek zaten hareketi kendiliğinden olan şey demektir. O, bütün varlıklar içinde akla sahip olabilecek biricik varlıktır (Platon, Timaios 46 c).

Platon *Phaidros*’ta da hareketten kalkarak ruhun varlığını ve ölümsüzlüğün kanıtlar. “Başkasından hareket alan ve kendisi de başkasını hareket ettiren şey, hareket durunca yaşamaz olur. Yalnız kendiliğinden hareket eden varlıktır ki kendi kendisini terk edemeyeceği için sürekli hareket halindedir. Hatta bütün öteki varlıklar için de bir hareket kaynağı ve ilkesidir. Şimdi ilke olan bir şeyin doğuşundan, meydana gelişinden söz edilemez. Tersine onun kendisi doğan, meydana gelen bir şeyin ilkesidir. Eğer onun kendisi bir şeyden doğmuş olsaydı, ilke olamazdı. Böyle bir ilkenin doğuşu, meydana gelmesi mümkün olmadığına göre onun yok olması, ortadan kalkması da söz konusu olamaz. Çünkü eğer bu ilke yok olsaydı, hiçbir zaman kendi kendine bir hiçten tekrar doğamazdı ve her şeyin bir ilkeden doğması gerektiğine göre kendisinden de başka hiçbir şey doğamazdı. O halde kendi kendine hareket eden varlık, hareketin ilkesidir ve bu varlığın ne yok olması mümkündür, ne de yeniden doğması. Eğer başka türlü olsaydı üstümüzde gök ve bütün canlı varlıklar hareketsiz kalır, yok olurdu ve artık bir daha hareket edebilmeleri, yeniden doğmaları mümkün olmazdı” (Platon, *Phaidros*: 245 c-d).

Platon’a göre ruhun kendiliğinden hareketin ilkesi olması, onun doğası, kavramı ve tanımıdır. Guthrie’nin haklı olarak işaret ettiği gibi bu görüş, evrende olup biten her şeyin temelinde ruhun bulunduğu ve ruhun kendisinin de özü itibarıyla bilinçli bir varlık olmasından dolayı evrenin tümünün akılsal olarak yönetildiği anlamına gelir (Guthrie, 1962: 420). Ayrıca ruhun kendiliğinden hareketin ilkesi olması, varlığa gelmesi ve yokluğa gitmesi mümkün olmayan bir şey olması, onun doğası itibarıyla ölümsüz olduğunu gösterir. Platon *Phaidon*, *Phaidros* ve *Devlet*’te ruhun ölümsüz olduğunu, öyle olması gerektiğini çeşitli argümanlara dayanarak ısrarla savunur. Bu argümanlar içinde *Phaidon* önemli bir noktadadır.

Platon bu diyalogda, karşıtların birbirlerinden doğdukları, hayat ve ölümün ise birbirlerinin karşıtları olduğu ve ölümden sonra bir hayatın gelmesi gerektiği; (Platon, *Phaidon*: 70c-72e) öğrenmenin hatırlama olduğu, ruhun bir şey bilmesi için onu daha önceki hayatında tanımış olması gerektiği yani ruhun doğumdan önce bir hayata sahip olduğu, onun

varlığının bedene bağlı olmadığı, bedenın ölümünden sonra da varlığını devam ettirebileceği; (Platon, Phaidon: 72e-77d) ruhun bedeni, yani organizmayı meydana getiren parçaların bir oranı olmadığı için bedenın dağılması ile ortadan kalkmasının söz konusu olmadığını kanıtlamaya çalışır (Platon, Phaidon: 91c-95a).

Platon'un ruhun ölümsüzlüğüne dair görüşü kabul edildiğinde oluş ve yok oluş içinde olan duyuşal dünyadaki varlıklara it bir şeyden söz edilemez. Platon bu sonucu açıkça kabul eder. Diğer yandan eğer ruh ölümsüzse kendileriyle birlikte bulunduğu duyuşal varlıklardan yapı, mahiyet veya töz bakımından farklı bir şey olmalıdır. Platon bu sonucu da kabul eder.

1.1 Ruh-Beden İlişkisi

Ruhun bedenle olan ilişkisinde, ruha daha çok önem verirken bedeni tamamen inkar etmeyen Platon'a göre, şekil veren, yöneten ve her bakımdan aktif olan ruhtur, şekil alan, yönetilen ve pasif bir nicelik olan ve ruha maddi nesnelere duyuşlar vasıtasıyla tanıtan da bedendir. Peki, birbirinden tamamen ayrı ve bağımsız olan maddi ve manevi iki farklı tözün bir araya gelmesi nasıl mümkündür? Bir başka deyişle bu beraberliğin sonucunda meydana gelen varlık nasıl bir varlıktır? Birbirine zıt iki şeyden meydana gelen varlık bu zıtlıktan nasıl etkilenmektedir ve bu etkide hangi taraf daha ağır basmaktadır? Bu sorulara verilecek cevaplar ruh ve beden arasındaki ilişkiyi açığa çıkaracaktır.

B.Jowett (1953), *Phaidon* diyalogunun İngilizce'ye çevirisinin giriş kısmında Platon'da ruh-beden düalizmi üzerine şu yorumu yapar: "*Kavranılabilir olan ile duyuşlar vasıtasıyla algılanabilir olan arasındaki fark, Tanrı ile dünya arasındaki ayırım, Platon'da ruh ve bedenın ayrı varlıklar olduğu düşüncesinin doğmasına yardım etmiştir.*" (Plato, Phaidon: 1953)

Peki ruh ve beden biri maddi diğeri manevi bağımsız iki töz ise, bu bağımsız iki tözün bir araya gelmesi nasıl mümkündür? Platon'a göre ruhun konuk olduğu bedenle birliği ruh için aşağılayıcı bir ortaklıktır. Ruh için beden bir hapisanedir. O kabuğuna yapışmış bir istiridye gibi ruhun içine hapsediği bir hapisanedir.(Platon, Phaidros: 250c) ve bedende bulunduğu sürece hakikati elde edemez. Çünkü ruh onun doğal faaliyetlerini gerçekleştirme şöyle dursun onun kendi doğasını gerçekleştirmesinin önündeki en büyük engeldir. Platon'a göre ruh istediği takdirde bu sıkıntılardan, beden hapisanesinden kurtulabilir. Çünkü Platon'a göre, yaratılış olarak ruha komutanlık, efendilik verilmişken bedene kölelik, boyun eğme verilmiştir. Ruh akla sahiptir, beden bundan mahrumdur.

Platon, *Phaidon* diyalogunda ise insanın içindeki çelişkidenden ötürü süregelen çatışmasını bitirip, insanın mutluluğa ulaşması ruhun bedenden kurtuluşuyla mümkündür: “Evet, belki ölüm bizi amaca götüren dosdoğru yoldur. Çünkü ten akıl ile beraber oldukça ruhumuz böyle kötü bir şeye bulaşmış bulunduğca, amacımız olan şeyi, hakikati hiçbir zaman elde edemeyeceğiz” (Platon, *Phaidon*: 66 b).

Platon’un ruh ile beden arasındaki ilişkide üstünlüğü ruha verdiği aşıkardır. Ruh bedenden üstün olduğu için beden ve ruhtan meydana gelen bütünde yönetmesi gereken ruh, onun emirlerine itaat etmesi gereken bedendir. Öte yandan Platon, bedeninin de ruh üzerinde etkili olabileceğini, örneğin bilgi ile ilgili olarak bedeninin ruhun hakikati elde etmesine engel olmasının mümkün olduğu gibi, ahlak konusunda da kaynağını kendisinin oluşturduğu hazlara sürüklemek suretiyle bedeninin ruhun kendisi için yaratılmış olduğu mutluluğa ulaşmasına engel olabileceğini kabul etmektedir. Ancak ruhun düşünme gücü, bedene değer vermeyip, oradan kaçarak bedeninin isteklerini aşabilme gücüne, evrenine yani idealara dönebilme gücüne sahiptir (Arslan, 2006: 369).

Platon *Timaios* diyalogunda da ruhla bedeninin birbirini karşılıklı olarak nasıl etkilediklerine dair örnekler verir. Örneğin bu eserinde aslında beden hastalıkları olan bazı ruh hastalıkları ile aslında ruh hastalıkları olan bazı beden hastalıklarının çeşitli örneklerini vermektedir. Platon, ilk durumla ilgili örnek olarak, bedende “kemik iliğinde haddinden fazla sperm birikmesi”nin insanda taşkın arzulara yol açtığını ve bu taşkın arzuların da ruhu ölçsüz haz ve acılara sürüklediğini ve böylece ruhun bu hastalığının gerçekte bedeninin söz konusu hastalığının bir sonucu olduğunu belirtmektedir (Platon, *Timaios*: 86 b). Benzer şekilde, ruhun çektiği acıların çoğunun nedeninin beden olduğunu, kötülerin kötü eğitildikleri için kötü olmaları yanında kötü bedenlere sahip olarak yaratıldıkları için kötü olduklarını da belirtmektedir. Bu nedenle ruh ile beden arasında bir denge ve uyum olması gerektiğini söylemekte, güçlü bedeninin zayıf ve zekası cılız bir ruhu kolayca etkisi altına alacağından söz etmektedir (Platon, *Timaios*: 88 a). İkinci durumla ilgili olarak da o bedenle oransız, ondan daha güçlü olan bir ruhun bazı hastalıklara yol açabileceğini kabul etmekte, örneğin böyle bir ruhun kendisini tamamen inceleme ve araştırmaya vermesi sonucunda bedeni harap edebileceğini belirtip ruhunu ve kafasını tamamen matematiğe takan bir insanın bedenini tahrip etmemesi için onu da beden eğitimiyle güçlendirmesi gerektiğini hatırlatmaktadır (Platon, *Timaios*: 88 c).

Platon’un, *Phaidon*, *Phaidros* ve *Devlet* diyaloglarında gördüğümüz o sert, ruhla bedeni birbirine tamamen zıt, birbirine düşman olarak gören tutumunu yaşlılık diyaloglarında yumuşatmış olduğu görülür. Örneğin *Phaidon* diyalogunda ruhun bedenden kurtulup huzura ulaşması için ölümü tek çıkış yolu olarak gören Platon, daha sonraki döneme rastlayan

diyaloglarından *Timaios*'da insanın doğru bir eğitimle, ruhunu terbiye ederek de huzura ulaşabileceğini ifade eder (Platon, *Timaios*: 41 c).

Sonuç olarak bu evren içinde ruh ve beden birbirinin yoldaşdır. Ruh bu evrende misafir olduğu müddetçe bedene canlılığını verir ve hareketlerine anlam kazandırır. Ancak ruh bu evrenden ayrıldıktan sonra bedeninin canlılığı biter.

1.2 Ruhun Kısımları

Platon'un ruhun kısımları veya farklı ruhlar kuramının izine ilk kez *Devlet*'te rastlamaktayız. Platon devleti büyütülmüş bir insan olarak gördüğü için devleti meydana getirecek sınıfların insanı meydana getiren farklı kısımların, organların bir benzeri, paraleli olarak ele alınması gerektiğini düşünmektedir. Bu bağlamda insan davranışlarını ele almakta ve insan ruhunu üç ilkeye ayırmaktadır ve bu üç ilkenin belli güçleri ve bedende bulunan belli organları vardır. Bu üç ilkeden biri bizi bilgi edinmeye, biri taşkınlığa, öfkeye biri de yemeye, içmeye ve çiftleşmeye ve buna benzer isteklere yönlendirir. (Platon, *Devlet*: 436 b)

Ruhun birer fonksiyonu olan akıl, irade ve isteklerdir ki bunlar insanı insan yapan başlıca güçlerdir. Devlette bunlara karşılık gelen üç sınıf ise bilen akli temsil edecek olan yöneticiler sınıfı, iradenin karşılığı olacak olan koruyucular, yani askerler sınıfı, arzu veya iştahın karşılığı olacak olan üreticiler sınıfı olacaktır. (Platon, *Devlet*: 439 d-444 c)

Platon bu üç farklı ruh veya ruhun üç farklı kısmıyla ilgili düşünceleri *Phaidros*'ta da karşımıza çıkmaktadır. Burada Platon, biri güzel ve asil, diğeri çirkin ve huysuz iki at tarafından çekilen ve bir sürücü tarafından yönetilen bir arabadan söz edilmektedir. Çirkin ve huysuz atın temsil ettiği istekler akla karşı gelerek maddi hazlara yönelirken, güzel ve iyi atla temsil edilen irade de akla uygun hareket ederek idealara yükseltmek istemektedir. Arabanın sürücüsü olan insan ise idealara dönme çabasındaki akıllı ruha karşılık gelmektedir. (Platon, *Phaidros*: 246 vd)

Timaios diyalogu da bu üç farklı ruh veya ruhun üç farklı kısma ayırarak açıklamaya devam eder. Hatta söz konusu ruhlara bedende belli yerler tahsis etmek suretiyle bu kuramı daha ileri götürür. Bu kurama göre ruhun düşünüp taşıyan, hesaplayan, akıllı kısmının, akıllı ruhun yeri daha önce de ifade ettiğimiz gibi insanın beynidir. Ruhun cesareti, savaş isteğini paylaşan, zaferi arzu eden, öfkeli kısmının yeri göğüs ve onun da özellikle boğaza yakın bölgesidir. Ruhun yemeyi, içmeyi ve bedeninin tabii olarak ihtiyaç gösterdiği bütün şeyleri arzu eden, iştah kısmının bulunduğu yer ise karındır. (Platon, *Timaios*: 69 d-70 e)

Platon'a göre irade, bedene bağlı bir güç olup bedeninin etkinliğini sağlayan öfke, kızgınlık gibi hallerdir. Bedendeki merkezi kalp olan irade,

bedene bağılı olmakla beraber, aklın karşısında değildir. o, akıl ve istek arasındaki sınırı oluşturur. Platon irade gücünün akıl ve isteklere karışmasından korktuğu için onu bedeninin ortasına yani kalbe yerleştirmektedir. İrade adını alan bu ruh gücü pek çok özelliğe sahiptir. Platon, iradenin değişik özellikler gösteren yapısını akıl ile beden arasında aracılık görevini yerine getirebilmesi için gerekli görmektedir. Ona göre irade, akıl ile istek arasında aracılık yapmakta, aklın emirleri ile nefsin arzuları arasında gidip gelmektedir.

Platon'un psikolojisinde istekler ayrı bir önem taşımaktadır. Ruhu idealer aleminde yeryüzüne düşüren istekler yeryüzünde de ruhu idealara yükseltmekten alıkoymak için hep maddeye ve kötülöklere yönelmektedir. Ayrıca bedene ait olan duyular, duygulanımlar (*affections*), tutkular (*passions*), hazlar bizi gerçek bilgidenden uzaklaştırır. Ruh kendisine ne iştme, ne görme duygusu, ne acı, ne haz, hiçbir şey bulundurmadığı zaman daha iyi düşünür. (Platon, Phaidon: 65 c)

1.3. Ruh ve Ölüm

Platon'da ölüm düşüncesi, ruhun ölümsüzlüğü ve hur göçü fikirleriyle birbirine bağılıdır. Ruhun ölümsüz olduğunu düşünün Platon'a göre ölüme mahkum olan bedendir. Platon'a göre ölüm, bedeninin ruhtan ayrılarak kendi kendine kalması, öbür taraftan ruhun bedenden ayrılarak kendi kendine var olmaya devam etmesidir. Bir başka ifadeyle, ruhun bedenden kurtuluşudur.

İlk dönem diyaloglarından *Sokrates'in Savunması*'nda ölümün doğasını irdeleyen Platon'a göre ölüm korkusu gerçekten bilge olmadığı halde kendini bilge sanmaktan ibarettir (Platon, Sokratesin Savunması: 29 a).

Platon'a göre ölüm ve ölüm sonrası bilinmezlerle dolu olduğu için ondan korkmak anlamsızdır. İnsanın bir şeyden korkması için onun ne olduğunu bilmesi gerekir. Ölümden korktuğunu söyleyen ise ölümlü bilmediği halde, korktuğu için bilmediği bir şey hakkında yorumda bulunuyor demektir (Platon, Sokratesin Savunması: 29 b).

Platon için ölüm hakkında söylenebilecek iki olası açıklama şekli mevcuttur:

İlk olarak ölümden sonrası bir hiçlik, insanın bilincini kaybetmesi ise insanın ölümden korkması için bir neden yoktur. Çünkü bilincini kaybettiği için hiçbir şeyin farkında olmayacaktır. İkinci olarak eğer ölümden sonra insanı başka bir hayat bekliyorsa, bu durumda ölümden korkmanın anlamı yoktur. Çünkü, iyi bir insana ne hayatta ne de öldükten sonra hiçbir kötülük gelmez. Onu ve onun gibileri tanrılar daima korur. (Platon, Sokrates'in Savunması: 40 e- 41 d)

Platon, *Sokrates'in Savunması*'nda ölüm hakkında ileri sürdüğü düşünceleri orta dönem diyaloglarından *Phaidon*'da geliştirir. Bu diyalogda ölüm istenen, arzulanan bir son olarak karşımıza çıkar. Çünkü ölüm ruhun bedenden kurtulup serbest kalmasıdır. Bedenden kurtulan ruh alem ruhuna ulaşır ve Tanrı ile birleşir. Diğer taraftan ölüm olayı bir başlangıç ve bir de bitiş özelliği taşımaktadır. Çünkü ölüm, ruhun bedeni terk etmesiyle ruh-beden birlikteliğini sona erdirirken, ruhun bedensiz olarak Hades denilen ahiret yoluna yani yeni hayatına geçişin de başlangıcını oluşturur. (Platon, *Phaidon*: 70 d- 71 c) Yani ölüm ve hayat birbirinden doğmaktadır. Platon "ölmek yaşamaktır" derken, ölümü asıl ve mutlu bir hayatın başlangıcı olarak görmektedir. Böylece Platon, Hades denilen ahiret düşüncesini ortaya koymuştur.

Ölüm olayının bir başlangıç, bir de bitiş özelliği taşıması yani ölüm ve hayatın birbirinden doğduğu düşüncesini savunan Platon'a göre, ölümlerle bedenden ayrılan ruhun tekrar bir insan bedenine hayat vermesi, ruhun bu dünyada takip ettiği yola bağlıdır. Sözelimi, duyular dünyasında haksızlığa, zulme değer verenler kurt bedenlerine girerken, mutlu olanlar ve en iyi yere gidenlerse toplum için iyi, doğru ve erdemli olarak yaşayanlardır. Bu tür insanlar ölünce ruhları iyi insanların bedenlerine girer. Platon'un ruha ölümden sonra vaat ettiği hayat onun İdealar dünyasını o güzel ve saf haliyle olduğu gibi görebileceği ve bu seyir ve temaşadan dolayı en büyük bir zevk ve mutluluk içine girebileceği bir hayattır (Arslan, 2006: 376).

Sonuç

Platon'un idea düşüncesine dayandırdığı felsefesinde ruh, Tanrı'ya özgü bir niteliktir; gerçekliktir. Ancak içinde yaşanılan bu evrende madde ile ortaklık kurmak zorunda olduğundan aşağılık haller almıştır. Bu haliyle ruh hiçbir zaman gerçekliği elde edemez. Çünkü içinde yaşanılan fenomenler dünyası ideal dünyanın sadece kötü bir kopyasıdır. Ruhun, içinde bulunduğu bütün olumsuzluklara rağmen gerçek bilgiyi elde etmesi beden mağarasından kurtulmasına bağlıdır. Yani ruh düşünme gücünün fonksiyonlarını işletmelidir.

Ruhun nasıl bir takım fonksiyonları varsa bu fonksiyonel özelliklere bağlı bir takım yaşayışlar da vardır. Bu yaşayış akla bağlı olursa erdem, arzulara bağlı olursa haz ve acı adını alır. Akla bağlı erdemliliği gerçekleştirmek herkese nasip olmaz. Ancak filozoflar bundan pay alabilir. O halde erdem denen mutluluğun elde edilmesi için ruhun maddi dünyadan ayrılması tek yol olmaktadır. Böylece ölüm bir yok oluş değil mutluluğa açılan kapı olmaktadır. Platon bu noktada hem ruhun ölümsüzlüğünü açığa koymak, hem de ceza ve mükafat olayını açıklamak için ruh göçünü savunur. Ölüm fenomeniyle erdemli ruhlar, evren ruhuna katılıp geldiği yere döner. Erdemsiz ruhlar hem Hadeste hem de çeşitli varlık bedenlerinde acı çekmeye devam ederek cezasını çeker. Ahiret düşüncesinde hayal sınırlarını zorlayan Platon, bir takım fantezilere girmekten kaçınmaz.

Kaynakça

AĞAOĞULLARI, M.A. (1989), Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi, Ankara: V Yayınları.

ARSLAN, Ahmet. (2006), İlkçağ Felsefe Tarihi: Sofistlerden Platon'a, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

BURNET, John. (1968), Greek Philosophy: Thales To Plato, London: Macmillan.

CEVİZCİ, Ahmet. (2001), İlkçağ Felsefe Tarihi, 3. Baskı, Bursa: Asa Yayınları.

CEVİZCİ, Ahmet. (2006), Sokrates, İstanbul: Say Yayınları.

CONFORD, F.M. (1965), Before and After Socrates, Cambridge: Cambridge University Press.

GÖKBERK, Macit. (1998), Felsefe Tarihi, 9. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

GUTHRIE, W. (1962). A History of Grek Philosophy I, The Earlier. PRESOKRATİCS AND THE PYTHAGOREANS, Cambridge: Cambridge University Press.

GUTHRIE, W. (1999). İlkçağ Felsefe Tarihi, (Çev.) Ahmet Cevizci, Ankara: Gündoğan Yayınları.

PAKSÜT, Fatma. (1982), Platon ve Sonrası, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

PLATO, (1953), The Dialogues of Plato vol. 1, Translated into English with Analyses and Introductions by B. Jowett, M.A., Fourth Edition, Oxford: Clarendon Press.

PLATON, (1982). Menon, (Diyaloglar 1), (Çev.) Macit Gökberk vd. İstanbul: Remzi Kitabevi.

PLATON, (1997). Timaios, (Çev.) Erol Güneş, Lütfü Ay, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: Ankara.

PLATON, (1997). Phaidros, (Çev.) Hamdi Akverdi, İstanbul: M.E.B. Yayınları.

PLATON, (1997). Phaidon, (Çev.) Ord. Prof. Dr. Suut K. Yetkin vd. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

PLATON, (1999). Devlet, (Çev.) Sebahattin Eyüpoğlu vd. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

PLATON, (1999). Sokrates'in Savunması, (Çev.) Niyazi Berkes, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

PLATON, (2007). Yasalar, (Çev.) C. Şentuna vd. İstanbul: Kabcı Yayınevi.